RINGVAADE 10-09_Layout 1 01.10.09 15:10 Page 798

VÄITEKIRI NAISE KUJUTAMISEST EESTI KIRJANDUSES

17. detsembril 2008 kaitses Elo Lindsalu Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste doktorinõukogu ees väitekirja „Naisekuju modelleerimine XX sajandi alguskümnendite eesti kirjanduses". Juhendajateks olid Maie Kalda ja Toomas Liiv. Doktoritöö, mis jätkab ja arendab edasi Lindsalu magistriväitekirjas käsitletud teemasid, on komponeeritud kaheksast aastail 2000–2008 publitseeritud artiklist ning üpris pikast ja põhjalikust analüütilisest sissejuhatusest, mis teemakäsitlust oluliselt tõhustab. Mitu artiklit on välja kasvanud Tallinna Ülikooli või Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse korraldatud konverentside ja seminaride ettekannetest ning avaldatud vastavates kogumikes, teised on ilmunud Keeles ja Kirjanduses või Loomingus.

Töös leidub põnevaid teemapüstitusi: Eduard Vilde kui naisõiguslane, J. Randvere „Ruthi" vastutekstid, Friedebert Tuglase „Maailma lõpus" ja soomlase Volter Kilpi „Õnne saare" kokkupuutepunktid jne. Väitekirja sissejuhatus täidab mitut ülesannet: loob dissertatsioonile soliidse teoreetilise baasi, lisab kontekstuaalset teavet (käsitledes muu hulgas naisküsimust lääne ühiskonnateoreetilises ja filosoofilises mõttes ning naise staatust ajaloolises perspektiivis), lisab uut materjali A. H. Tammsaare ja Oskar Lutsu naisekujude analüüsi näol, täiendab ja/või modifitseerib varem avaldatud artikleid. Ülevaade seob eri aegadel valminud artiklid temaatiliseks tervikuks, ehkki kaaluda võinuks ka artiklitest sidusa ja lugejasõbralikuma monograafilise uurimuse väljaarendamist.

Põhieesmärgiks seab Elo Lindsalu „kirjeldada ja analüüsida XX sajandi kahe esimese kümnendi eesti kirjanduse naisekujusid, tuues välja tekstiseoseid teiste maade kirjanduse naistegelastega", samuti hõlmab uurimus vaadeldavate kirjandusteoste ideoloogilisi ja sotsiaalseid kontekste. Palju tähelepanu on väitekirjas pühendatud Noor-Eesti perioodi kirjandusele: Friedebert Tuglas, Gustav Suits, J. Randvere, Jaan Oks, Aino Kallas jt. Uurimus ei piirdu aga XX sajandi algusega, vaid haarab nii varasemat ajajärku (ülevaatena eesti esimestest naiskirjanikest) kui ka hilisemat (Lydia Koidula isikumüüdi arengud XX sajandil). Need küsimuseasetused teenivad teema täielikuma avamise huve ja on igati õigustatud. Tegemist on hästi keskendatud uurimusega, mille fookuses on naine eesti rahvuskultuuri algusaegadel nii tegelase kui ka autorina.

Elo Lindsalu tegeleb enamjaolt kanoniseeritud ning korralikult läbiuuritud tekstide ja autoritega, kuid esitab nende kohta uusi küsimusi. Väitekirja vooruseks on põhjalik ainetundmine ja seniste uurimistulemuste arukas kasutamine. Valdavalt on tegemist traditsioonilise isiku- ja loomingulooliseе käsitlusega, kusjuures rõhk langeb konkreetsetele tekstitõlgendustele. Torkab silma, et Lindsalu uurib hoolikalt ja huviga kirjandusteoste tõsielulisi taustu, püüab välja selgitada tegelaste prototüüpe jne. Ta jätkab eesti kirjandusteaduse traditsioone, kuid samal ajal on kursis uuemate teooriate ja mõistetega (muu hulgas tunneb ta hästi ka soomekeelset teoreetilist kirjandust), mille rakendamine tuntud tekstide analüüsis mõjub ergas-

tavalt. Kõige tugevamalt toetub ta naisuurimuslikele teooriatele, samuti kasutab intertekstuaalsust kirjeldavat mõistevara, põgusamalt rakendab postkolonialismi teooriat. Suhestumine feministliku kirjandusuurimisega on kaunis ambivalentne. Lindsalu asub küll uurijana naisvaatepunktile, ent distantseerub rangemast või radikaalsemast feministlikust lähenemisviisist või astub sellega koguni vaidlusesse, näiteks polemiseerides Mirjam Hinrikuse Tammsaare-käsitlustega. Intertekstuaalsuse aspekt annab värske ilme Tuglase novelli „Maailma lõpus" ja Volter Kilpi novelli „Õnne saarel" võrdlevale analüüsile; selleteemaline artikkel on hea panus soome-eesti kirjandussuhete uurimisse.

Väitekirja raskuspunkt on naistegelaste analüüsil. Artiklites, kus vaatluse all on niisugused teosed nagu Eduard Vilde romaan „Mäeküla piimamees", Tuglase novell „Maailma lõpus" ja romaan „Felix Ormusson" jmt, näitab autor end tundliku ja võrdlemisi tõlgendusjulge uurijana. Ta ei piirdu proosaga, vaid võtab vaatluse alla ka eesti draamakirjanduse „kuldajastu" tähtsamad autorid: Eduard Vilde ja August Kitzbergi, samuti Gustav Suitsu luule. Nii on hõlmatud kõik kirjanduse põhiliigid ja XX sajandi alguskümnendite kõik olulised autorid. Analüüsi rikastavad huvitavad kõrvutused lääne kirjandusega, näiteks Vilde naistegelaste sarnasused Henrik Ibseni loominguga. Nooreestlaste loomingut käsitletakse ajajärgu põhiliste kunstivoolude ja mõttesuundade kontekstis ning lääne kultuuri naisemüütide taustal. Põnev on artikkel J. Randvere „Ruthi" n-ö vastutekstidest, sh Aino Kallase novellist „Naine, kel oli aju", mille Lindsalu on ka eesti keelde tõlkinud ja Loomingus avaldanud. Natuke napiks kipub jääma Jaan Oksa üsnagi erandliku, Lindsalu sõnutsi misogüünse naisekujutuse käsitlus, samuti vajaks lähemat uurimist oletus, et Oksa räiget naturalismi võis tagant tõugata saksa ekspressionism. Sissejuhatavas osas võtab Lindsalu ette ka nooreestlaste loomingus esinevate naisekujude üldistamise ja liigitamise, jagades need kõigepealt kahte rühma – ürgnaised ja androgüünid –, millele hiljem lisandub kolmaski, Gustav Suitsu luulega näitlikustatud rühm – muusad. See on üpris huvitav lähenemine, ent vajab ilmselt edasist tööd ja peenemat liigendust, kuivõrd näiteks ürgnaise nimetuse alla on koondatud liiga palju ja üpris erinevaid naisekujusid.

Naistegelaste vaatlust täiendavad Lindsalu väitekirjas sobivalt naiskirjanike vaatlused. Pikemalt ja ülevaatlikult on juttu esimestest eesti naiskirjanikest, nende loomingulist tegevust mõjutanud teguritest ning vastuvõtust sünkroonkriitikas. Lindsalu jõuab kaunis ootuspäraselt järeldusele, et kirjandusele õnnestus püsivamalt pühenduda haritumatel ja majanduslikult kindlustatud naistel. Edaspidi võiks naiskirjanike biograafiaid analüüsida ka sotsioloogilisest vaatenurgast, et oleks võimalik teha laiapõhjalisemaid üldistusi nende sotsiaalse päritolu, hariduskäigu, professionaalse staatuse, perekonnaseisu kohta. Lähemalt on vaatluse alla võetud Lydia Koidula, täpsemini tema kirjanduslikud representatsioonid ja temaga seotud kinniskujutelmad eesti kultuuris. Sellele on pühendatud väitekirja varaseim artikkel „Koidula kui märk" (ilmunud 2000), mida täiendab ülevaate peatükk „Koidula ja Kallas". Kahe naise koosvaatlust selles peatükis põhjendab asjaolu, et Aino Kallas oli Koidula esimesi biograafe.

Elo Lindsalu doktoritööks koondatud artiklid koos neid sissejuhatava analüütilise ülevaatega on tubli panus XIX–XX sajandi eesti kirjanduse uurimisse. Kaitsmisel ilmnes, et väitekirjal on oma inspireeriv mõju, kuivõrd see ärgitab tõstatama ja lahendama uusi uurimisküsimusi.

LUULE EPNER

RIIKLIKU PROGRAMMI „EESTI KEELE KEELETEHNOLOOGILINE TUGI (2006–2010)" TEINE KONVERENTS

6.–7. aprillil toimus Tartus riikliku programmi „Eesti keele keeletehnoloogiline tugi (EKKTT) 2006–2010" teine aruandekonverents.

EKKTT programm käivitus 2006. aastal ja selle eesmärgiks on eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine tasemele, mis võimaldab eesti keelel edukalt toimida tänapäeva infotehnoloogilises keskkonnas. Programmi raames rahastatakse keeletehnoloogiaalast teadus- ja arendustegevust ressursside kogumisest kuni keeletehnoloogiliste rakenduste (prototüüpide) loomiseni (vt *www.keeletehnoloogia.ee*).

EKKTT programm rahastab 23 projekti (sh 15 jätkuprojekti ja 8 uut projekti, mis algasid käesoleval aastal). 2008. aastaga lõppes kaheksa projekti. Konverentsil andsid oma tööst ja tulemustest ülevaate kõigi programmi raames rahastatavate projektide esindajad. Kokku peeti kahe päeva jooksul 25 projekte tutvustavat ettekannet ja kaks plenaarettekannet.

Konverentsi avasid lühisõnavõttudega Haridus- ja Teadusministeeriumi teadusosakonna juhataja Indrek Reimand ja EKKTT programmi juhtkomitee esimees Jaak Vilo (TÜ). Esimese konverentsipäeva ettekanded puudutasid eelkõige keeleressursside ja kõnekeelsete korpuste alast tööd.

Kutsutud esineja Tanel Alumäe (TTÜ Küberneetika Instituut) andis ülevaate Prantsusmaal ja Eestis kõnetuvastuse alal tehtavast, tuginedes oma töökogemusele Pariisis Prantsusmaa Teadusministeeriumi rahastatavas CNRS-i (*Centre National de la Recherche Scientifique*) arvutiteaduste laboris ning EKKTT projekti „Eestikeelse kõnetuvastuse meetodite uurimine ja arendamine" juhina. Eestikeelse kõnetuvastuse valdkonnas on seni loodud kaks eesti keele tuvastustehnoloogiat kasutavat rakendusprototüüpi: autosegmenteerija ning häälega juhitav kalkulaator.

Tiit Roosmaa (TÜ) tutvustas 2008. aastal alanud projekti „Eesti keeleressursside keskus", mille eesmärgiks on luua eesti keele alast tarkvara ja keeletehnoloogilisi ressursse koondav keskus. Selle ülesandeks oleks nii keeletehnoloogiliste standardite väljatöötamine ja fikseerimine kui ka keeleressursside kasutamiseks vajalike juriidiliste lepingute ja litsentside koostamine selleks, et Eestis olemasolev keeleressurss jõuaks kõigi võimalike huvilisteni. Selle eesmärgi nimel on Tartu Ülikool Eesti esindajana liitunud CLARIN-i (*Common Language Resources and Technology Infrastructure*) võrgustikuga, mille kaudu on võimalik kasutada vastavat üleeuroopalist kogemust.

Einar Meister (TTÜ Küberneetika Instituut) andis oma ettekandes ülevaate projekti „Kõnekeele ressursid ja kõnetehnoloogia andmebaasid" raames kogutavast kolmest kõnekorpusest (uudiste korpus, aktsendikorpus ja loengukõne korpus) ning nende kasutamiseks ja haldamiseks mõeldud infrastruktuurist.

Tiit Hennoste (TÜ) võttis kokku 2008. aastal lõppenud projekti „Eesti kõnekeele korpuse (TÜKK) kogumine ja translitereerimine" tulemused ning tutvustas äsja alanud projekti „Tartu ülikooli eesti kõnekeele audio- ja videokorpuse kogumine ja otsingutarkvara loomine" eesmärke. Neid kahte projekti seob spontaansete dialoogide ja monoloogide pragmaatilis-suhtlusliku korpuse kogumine, mille tulemusi on võimalik rakendada arvutiga peetavas

eestikeelses infodialoogis. Uue projekti raames on plaanis alustada ka videokorpuse kogumist mitteverbaalse suhtluse uurimiseks.

Projekti „Eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus" seisust tegi kokkuvõtte Pärtel Lippus (TÜ). Spontaanse kõne foneetiliselt märgendatud korpuses on 26 tundi ja 33 minutit lindistusi. Sõna- ja häälikutasandil on märgendatud kokku umbes 15 tundi kõnet. Korpust saab rakendada eesti keele kõnesünteesis ja kõnetuvastuses ning häälduse põhiparameetrite uurimisel.

Projekti „Eesti emotsionaalse kõne korpus" senistest põhitulemustest rääkis Hille Pajupuu (EKI). Selle korpuse esmaseks rakenduseks on emotsionaalse kõnesünteesi tarbeks akustilise baasi loomine. Praegu on korpuses 1091 lauset. Lausete emotsiooni määramiseks on läbi viidud taju- ja lugemisteste, kus osalejatel on tulnud määrata kontekstivabade lausete emotsioon heli ja kirjaliku teksti põhjal.

Meelis Mihkla (EKI) andis ülevaate projekti „Eestikeelne korpusepõhine kõnesüntees" alal saavutatust. Eestikeelse kõnesüntesaatori tarvis on koostatud foneetiliselt ja fonoloogiliselt representatiivne märgendatud kõnekorpus. Loodud on eestikeelsete teabetekstide ettelugemise süsteem nägemispuudega inimestele.

Einar Meister tutvustas projekti „Kõne analüüs ja variatiivsuse mudelid" seniseid põhitulemusi. Projekti eesmärgiks on kõne akustilise/foneetilise analüüsi meetodite uurimine ja arendamine ning erinevate kõnevariatsioonide foneetiliste kirjelduste ja kõnetehnoloogilisteks rakendusteks sobivate mudelite loomine. Seni on uuritud kõne mikroprosoodilisi nähtusi ning eesti ja vene emakeelega keelejuhtide eesti vokaalikategooriate taju, plaanis on jätkata kõne makroprosoodiliste nähtuste uurimisega.

Mare Koit (TÜ) tegi kokkuvõtte lõppenud projektist „Eestikeelne infodialoog arvutiga" ja tutvustas uut projekti „Intelligentne kasutajaliides andmebaasidele". Esimese projekti raames on välja töötatud veebis kasutatav nn vestlusrobot, mis annab infot Tartu kinokavade kohta. See dialoogisüsteem integreerib ajaväljendite automaatse tuvastamise ja dialoogi juhtimise reeglid ning tekst–kõne-sünteesi. Uue projekti eesmärgiks on luua kasutajaliides, mis võimaldaks hõlpsalt kasutada erinevate ainevaldkondade andmebaase. Kasutajal oleks võimalus pöörduda andmebaaside poole eesti keeles ja saada vastuseks adekvaatset infot kas tekstina või tehiskõnes.

Esimese konverentsipäeva lõpetas Heiki-Jaan Kaalepi (TÜ) ettekanne projektist „Korpusepäring keeleveebis", mille põhieesmärgiks on võimaldada tekstikorpusi ja sõnastikke internetis mugavalt kasutada. Selle projekti raames on tehtud tasuta kättesaadavaks suur hulk erialasõnastikke ning loodud ühispäring 15 miljoni sõnalisele tasakaalus korpusele, nii et on võimalik otsida sõnu ka algvormi ja grammatiliste kategooriate järgi.

Teist konverentsipäeva alustas külalisesineja Kristjan Rebane (Eesti Arengufond), kes rääkis Eesti Arengufondi info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) arenguseirest, mis vaatleb maailmas toimuvaid IKT-alaseid arenguid ja Eesti võimalusi selles valdkonnas kümne aasta perspektiivis. Ettekandest jäi kõlama tõsiasi, et Eesti oma väiksuse juures ei hakka maailma tehnikatrende ja -turge kunagi olulisel määral suunama. Meil oleks aga vaja maailmas toimuvaga kursis olla ning panustada eelkõige haridusse ning teadusse.

H.-J. Kaalep andis ülevaate lõppenud projektist „Masintõlge 1" ja tutvustas uut projekti „Masintõlge 2". Lõppenud projekti raames loodi eesti-inglise masintõlke katseversioonid. Edasise

töö eesmärgiks on parandada olemasoleva masintõlke kvaliteeti, kasutades keelespetsiifilist tarkvara (esmajärjekorras süntaksianalüsaatoreid) ning kombineerides erineval moel treenitud programmiversioone.

Järgesid kahte uut projekti tutvustavad ettekanded. Maarika Traat (TÜ) rääkis projektist „Automaatne parafraaside leidmine ning sõnade ja lühifraaside tõlkimine paralleelkorpuste abil", mille raames on kavas luua eesti keele jaoks veebiliidesega tööriist, mis võimaldab kasutajal sisestada sõna või fraas ning saada päringule vastuseks kas tõlked valitud võõrkeeles või parafraasid lähtekeeles. Tööriista töö põhineks joondatud paralleelkorpuste kasutamisel ning koostööd loodetakse teha projektiga „Masintõlge 2".

Peep Küngas (TÜ) esitles projekti „Nutika süvaveebi- ja veebiressursse kombineeriva infootsisüsteemi prototüüp". Projekti raames plaanitakse edendada süntaksi- ja semantikapõhiste infootsingute toetamiseks vajaminevat tehnoloogiat nii veebis kui ka arvutiprogrammides. Kavandatavaks põhitulemuseks on eesti keelele kohandatud infootsingu tarkvaralahendus.

Kadri Muischnek (TÜ) andis ülevaate projekti „Eesti keele koondkorpus" tulemustest. Projekti raames kogutava kirjaliku eesti keele korpuse planeeritud maht – 200 miljonit sõna – on kokku kogutud. Korpus koosneb ajakirjandus- ja ilukirjandustekstidest, teadusartiklitest, Eesti ja Euroopa seaduste tekstidest, Riigikogu stenogrammidest ja nn uue meedia ehk interneti tekstidest.

Külli Habicht (TÜ) rääkis projektist „Eesti vanema kirjakeele elektroonilised kogud", mille eesmärgiks on eesti vanema kirjakeele elektrooniliste kogude täiendamine ja vana materjali laiemasse kasutusse toomine. Projekti raames on tegeldud XVIII ja XIX sajandi tekstide korpusesse sisestamise, lemmatiseerimise ja morfoloogilise märgendamisega. Tekstikorpus koos päringusüsteemiga on kasutatav interneti kaudu. Korpusepäringu hõlbustamiseks on välja arendatud kasutajaliides.

Heili Orava (TÜ) juhitav projekt „TÜ eesti keele tesauruse (eesti Wordnet'i) täiendamine" sai alguse 2007. aastal ning tegeleb eesti keele tesauruse täiendamisega, et seda saaks kasutada teiste keeletehnoloogiliste rakenduste jaoks. Konverentsi ajaks sisaldas tesaurus umbes 22 500 mõistet.

Neeme Kahusk (TÜ) tutvustas uut projekti „Eesti keele semantika ressursid ja vahendid". Projekti eesmärkideks on semantiliselt ühestatud ja märgendatud sõnatähendustega korpuse korrastamine ja suurendamine ning sõnatähenduste käsitsi ühestamist ja leksikaal-semantilise andmebaasi koostamist ja haldamist hõlbustava tarkvara loomine. Lisaks on kavas üldontoloogia ja valdkonnaontoloogiate põhise mitmekeelse infootsingu raamistiku, ressursside ja rakenduste loomine.

Ülle Viks ja Andres Loopmann (EKI) andsid ülevaate projekti „Leksikograafi töökeskkond" senistest tulemustest. Loodud on leksikograafidele sobiv interaktiivne töökeskkond ehk sõnastike haldussüsteem EELex, mida kasutades on valminud neli sõnastikku. Jätkunud on „Eesti–x-keele sõnastiku" ehk eesti lähtekeele andmebaasi edasiarendamine uute kakskeelsete sõnaraamatute jaoks. On loodud „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" avalik veebiversioon ja täiendatud ÕS-i struktuuripõhist päringut. Samuti on olemas „Eesti–x-keele sõnastiku" esialgne avalik demoversioon, mille abil on võimalik koostada oma kakskeelne sõnaraamat.

Oma teises ettekandes võttis N. Kahusk kokku lõppenud projekti „Lihtlause semantiline analüüs 1" ja tutvustas uue projekti „Lihtlause semantiline analüüs 2" eesmärke. Esimese raames loodi eestikeelse lause semantiliseks

analüüsiks vajalikud ressursid – freimileksikon ja semantiliselt märgendatud korpus – ning semantilise analüüsi tarkvara, mille olulisimaks esindajaks on semantilisi järeldusi tegev programm. Uus projekt jätkab tööd lihtlause semantilise modelleerimise ning vastava tarkvara väljatöötamisega.

Kaili Müürisep (TÜ) tegi samuti ettekande kahest projektist. Lõppenud projekti „Süntaksianalüüsil põhinev keeletarkvara ning selle arendamiseks vajalikud keeleressursid" raames töötati välja grammatikakorrektori ja eestikeelsete tekstide sisukokkuvõtja prototüübid. Keeleressurssidest on loodud automaatseks analüüsiks vajalikke grammatikaid ning pindsüntaktiliselt märgendatud korpus ning puudepank. Uue projekti „Eesti keele sõltuvusgrammatika arendamine ja osaliselt mittekorrektse eestikeelse teksti morfoloogiline ühestamine ja süntaktiline analüüs" eesmärgiks on luua grammatikakorrektori tööversioon ning arendada suulise keele süntaksianalüsaatorit ja murdetekstide, interneti keele ja õppijakeele süntaktilist analüüsi.

Katre Õim (Eesti Kirjandusmuuseum) rääkis projektist „Eesti fraseologismide elektroonilise alussõnastiku loomine", mida alustati 2008. aastal ning mille eesmärgiks on elektrooniline eesti fraseologismide mõisteline alussõnastik. Praeguseks on välja töötatud alussõnastiku makro- ja mikrostruktuur ning „Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaasist" (EKFA) on alussõnastiku jaoks esialgu välja valitud 20 671 fraseologismi.

Pille Esloni, Helena Metslangi ja Annekatrin Kaivapalu (TLÜ) ühisettekanne tutvustas projekti „VAKO – Eesti vahekeele korpuse keeletarkvara ja keeletehnoloogilise ressursi arendamine". Alates 2008. aastast on kogutud eesti keele kui teise keele või võõrkeele kasutajate kirjalikke tekste. Korpuses on käsitsi märgendatud õppijakeele vead. Töötatakse välja tarkvararakendusi (sh vealeidja prototüüpi), mis võimaldavad käsitsi märgendamiselt üle minna automaatsele.

Kristiina Praakli (TÜ) andis ülevaate projektist „Veebipõhine interaktiivne keeleõpe ja selleks vajalikud ressursid". Selle raames on koostatud õppijakeele paralleelkorpus ja tekstikorpus, mis sisaldab TÜ-s eesti keelt teise keelena või võõrkeelena õppivate üliõpilaste kirjalikke tekste. Töö eesmärgiks on luua andmebaas, mis pakub autentset keelematerjali õppijakeele kirjaliku kasutamise uurimiseks, ja arendada õppijakeele korpuse põhjal välja eesti keele õppimist toetav veebikeskkond.

Konverentsi lõpetasid kolme lõppenud projekti tulemusi kokkuvõtvad ettekanded. H.-J. Kaalepi projekti „Mitmesõnaliste verbide ja nende kokkulahkukirjutamise vigade äratundmine eestikeelsetes tekstides" raames loodi kolm omavahel seotud keeleressurssi: verbikesksete püsiühendite andmebaas, morfoloogiliselt ühestatud tekstikorpus ning programm, mis andmebaasi ja korpuse alusel märgendab verbikeskseid väljendeid.

Projektiga „Reeglipõhine keeletarkvara", mida konverentsil esindas Jaak Pruulmann-Vengerfeldt (TÜ), loodi universaalne reegliformaat ja selle kasutamise tarkvara. Samuti töötati välja programmid, mida on võimalik kasutada Eesti Keele Instituudis varem väljatöötatud morfoloogiatarkvara ja -reeglite uuendamiseks.

Jaak Vilo juhitud projekti „Elektrooniliste teatmeteoste kasutajasõbralikud päringusüsteemid" põhitulemusena töötati välja struktureeritud sõnastike andmebaasi genereerimise vahend ning päringusüsteemi prototüübid.

Järgmine EKKTT konverents on kavas korraldada 2010. aasta lõpus.

EVA LIINA ASU

LÜHIKROONIKA

• 8. septembril toimus Tallinnas Kirjanike Maja musta laega saalis Helga Nõu 75. aasta juubeli tähistamine minisümpoosioniga ja raamatu „Elu täis üllatusi" esitlusega. Sõnavõttudega esinesid Kärt Hellerma („Helga Nõu üksinduse labürindis: otse ja mõistu"), Kalle Kurg („Kus on Schrödingeri kassi kodu?"), Rutt Hinrikus („Mis on hundi silmas ja tiigri südames"), Rein Veidemann („Helga Nõu piirolu[d]"), Ädu Neemre („Mõista, mõista, kes see on – pealt pedagoogiline, seest psühholoogiline?").

• 10.–11. septembrini tähistati Eesti Kirjandusmuuseumis rahvusvahelise interdistsiplinaarse teaduskonverentsiga „Keelest meeleni 3" akadeemik Arvo Krikmanni 70. sünnipäeva. Konverentsist võtsid osa uurijad Eestist, Soomest, Lätist, Leedust, Venemaalt, Rootsist, Iisraelist, Portugalist, Itaaliast, Inglismaalt, Bulgaariast, Ungarist ja Nigeeriast. Peeti üle 40 ettekande, teemavaldkonnad: folkloori lühivormid (vanasõnad, kõnekäänud, mõistatused), kujundkõneteooria ning huumoriteooriad ja rahvahuumor.

• 17.–19. septembrini korraldas Tallinna Ülikooli germaani-romaani keelte ja kultuuride instituut koos Erfurti Ülikooliga rahvusvahelise konverentsi teemal „Paul Fleming, Reiner Brockmann ja nende järelmõjud. Keele-, kirjanduse ja kultuurikontaktid Baltikumis" / „Paul Fleming, Reiner Brockmann und ihre Nachwirkungen. Sprach-, Literatur- und Kulturkontakt im Baltikum". Konverentsiga tähistati 400 aasta möödumist nii tuntud saksa barokkluuletaja Paul Flemingi (1609–1640) kui ka esimese eestikeelse juhuluuletuse autori Reiner Brockmanni (1609–1947) sünnist. Osalejate hulgas olid teadlased Saksamaalt, Lätist, Soomest, Tšehhimaalt ja Itaaliast. Eestist esinesid Tiiu Reimo, Aigi Heero, Mari Tarvas, Aivar Põldvee, Maris Saagpakk ja Helju Ridali.

• 19. septembril peeti Tartus Eesti Kirjandusmuuseumi ja Ida-eestlaste Seltsi ettekandepäeva „Venemaale veerenud IV. Krasnojarski krai eestlased". Pärast Anu Korbi avasõnu andis Astrid Tuisk ülevaate Krasnojarski krai eesti ja setu küladest. Madis Tuuder kõneles Siberi eestlastest kunstitudengi objektiivi ees, Anu Korb tutvustas 1992. aastal Ülem-Suetuki külas pärimuse kogumist. Regina Lell rääkis Ülem-Suetuki eestlastest ja Andreas Kalkun Siberi setu naistest.

• 19.–21. septembril toimus Tartus viies rahvusvaheline baltisaksa kirjakultuuri sümpoosion „Baltisaksa kirjakultuuri poliitiline pale", mille korraldasid Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus ja Tartu Ülikooli raamatukogu koostöös Eesti Goethe-Seltsiga. Korraldajate eesmärk oli kutsuda üles arutlema baltisaksa kirjakultuuri poliitiliste dimensioonide üle mõiste avaras tähenduses ning võimalikult laias ajalises ja žanrilises lõikes. Et eesti- ja lätikeelne kirjasõna oli kuni rahvusliku ärkamiseni baltisaksa kirjakultuuri osa, siis pakuvad suurt huvi erikeelsete ideoloogiliste arengute võrdlused, nagu ka see, mis teid valiti pärast ühtse Balti kirjandusvälja lagunemist ja venestuse pealetungil. Esinejad olid Saksamaalt, Lätist, Soomest, Eestit esindasid Kairit Kaur, Tiina Ann Kirss, Liina Lukas, Jaan Undusk, Linda Kaljundi, Pärtel Piirimäe ja Mari Tarvas.

• 23. septembril korraldas Tartu Ülikool koostöös Uku Masingu Kolleegiumi ja Eesti Kirjandusmuuseumiga TÜ ajaloo muuseumis Uku Masingu 100. sünniaastapäevale pühendatud konverentsi, kus käsitleti Uku Masingu kultuuripärandit usu- ja mõtteteaduse, kirjanduse, rahvaluule ning idateaduse valdkonnas. Masingust kõnelesid teo-

loogid Toomas Paul, Arne Hiob ja esseist Ilmar Vene, kirjandusteadlased Thomas Salumets (Vancouver), Külliki Kuusk, Janika Kronberg ja Arne Merilai, etnoloog Pille Runnel, folkloristid Aado Lintrop ja Risto Järv ning orientalist Linnart Mäll.

• 24. septembril esitleti Eesti Keele Instituudis uut kuueköitelist „Eesti keele seletavat sõnaraamatut", mis sisaldab ligi 150 000 märksõna ja põhineb alates 1988. aastast 26 vihikuna ilmunud sõnaraamatul. Käsikirja on parandatud ja uute sõnadega täiendatud.

• 24. septembril tähistasid Akadeemiline Rahvaluule Selts ja Eesti Rahvaluule Arhiiv ERA teeneka töötaja Selma Lätti 100. sünniaastapäeva ning ERA aastapäeva. Hommikul külastati ERA endiste töötajate haudu Raadi ja Pauluse kalmistul. Eesti Kirjandusmuuseumis toimunud pidulikul kõnekoosolekul astusid üles Mall Hiiemäe („Selma Lätt 100. Rahvaluulet kogudes ja uurides") ja Ants Hein („Eesti pulmade kirjeldusi 17.–18. sajandist"). Toimus ka Ilmamaa kirjastusel ilmunud Herbert Tampere artiklikogu „Lauluväelised" („Eesti mõttelugu" 85) esitlus.

• 25. septembril peeti Tallinna Ülikoolis eesti keele ja kultuuri instituudis Emakeele Seltsi üliõpilaskonverentsi. Nelja teema alla – keel ja ühiskond, keel ja ajalugu, keel ja õppija, keel ja kõne – mahtus 12 Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli üliõpilase ettekannet.

IN MEMORIAM

ARVO EEK

(13. X 1937–9. VII 2009)

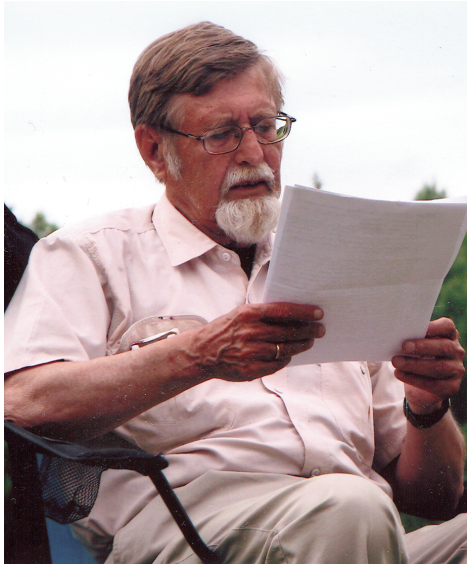

Keset suve, 9. juulil lõppes eesti foneetika suure mõtleja ja uurija Arvo Eegi maine rännak. Arvo Eek sündis 13. oktoobril 1937. aastal Pärnus ja kasvas viielapselises raudteelase peres. Pärast Eidapere seitsmeklassilise kooli lõpetamist (1952) läks ta edasi õppima Viljandi Pedagoogilisse Kooli, mille lõpetas 1956. aastal. Seejärel töötas ta kolm aastat algkooliõpetajana Ehavere algkoolis Luual.

Samal ajal (1957. aastal) alustas ta kaugõppijana eesti filoloogia õpinguid Tartu Riiklikus Ülikoolis ning 1959. aastal jätkas juba päevases õppes. Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna lõpetas ta 1963. aastal eesti filoloogia alal. Diplomitöö teemaks oli „Eesti keele sõnavälte hääldamise ja taju probleeme".

Töös said kokku pedagoog ja foneetik. Seal on hulganisti ostsillogramme ja otsitakse põhjusi vigadele, mida õpilased teevad väldete määramisel (puudulik silbitamisoskus) ja vältehäälduses (kohaliku murdehäälduse mõju). Juba sellest Arvo Eegi esimesest suuremast uurimusest ilmnes ta huvi vältehäälduse ja -tajuga, aga ka fonoloogilise lähenemisega seotud küsimuste vastu. Neile probleemidele otsis ta vastuseid ka oma paljudes hilisemates uurimustes. Et ta ei tundnud huvi mitte ainult kirjakeele, vaid ka murrete foneetika vastu, näitab juba tema üliõpilaspõlves kirjutatud uurimus „Varbla murraku vokalism" (1961).

Pärast ülikooli lõpetamist alustas Arvo Eek eksperimentaalfoneetika aspirandina foneetikaalaseid uuringuid Keele ja Kirjanduse Instituudis. Aspirantuuri lõpetamise järel hakkas ta sealsamas tööle nooremteadurina. 1971. aastal kaitses ta filoloogiakandidaadi kraadi väitekirjaga „Articulation of the Estonian Sonorant Consonants" („Eesti keele sonoorsete konsonantide artikulatsioon"). Samal aastal sai temast KKI eksperimentaalfoneetika laboratooriumi juhataja. Kui 1977. aastal loodi selle baasil arvutuslingvistika sektor, töötas ta 1992. aastani KKI-s vanemteadurina.

Arvo Eek oli ka perioodilise väljaande Estonian Papers in Phonetics toimetaja sarja algusest lõpuni (1972–1986). Ajakirjas ilmusid temalt uurimused eesti keele sonoorsete konsonantide akustika ja palataliseeritud konsonantide artikulatsiooni ning nasalisatsiooni kohta, labiaalkonsonantide elektromüograafiline uurimus, mitu kestuse ja välte tajuga ning väldete akustikaga seotud artiklit, uurimus rõhust ja sellega seotud fenomenidest ning eesti sõnaprosoodia probleemidest. Need artiklid peegeldavad Arvo Eegi mitmekülgsust foneetikuna: uurimustes on kasutatud nii artikulatoorse, akustilise kui ka tajufoneetika meetodeid.

Eesti taasiseseisvumise ajal oli Arvo Eek poliitiliselt aktiivne, tegutsedes juristide ja keeleteadlaste ühenduses Themis, kus esimeseks suuremaks ettevõtmiseks oli keeleseaduse projekti väljatöötamine. Ta oli ka Eesti Kongressi liige. Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi algusaastatel (1991–1993) töötas ta Riigi Keeleameti seadusloome nõunikuna, tegeldes keeleõiguse, kodakondsuse ja inimõiguste teoreetiliste ja praktiliste küsimustega ning nende juriidilise reguleerimisega.

1992. aastal pöördus Arvo Eek tagasi foneetika juurde ning süvenes uuesti uurimistöösse külalisuurijana Stockholmi Ülikooli keeleteaduse instituudi foneetikalaboratooriumis. 1994. aastal sai mitmeks aastaks tema töökohaks TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika ja kõnetehnoloogia laboratoorium, kus ta töötas vanemteadurina. Samal aastal kaitses ta Tartu Ülikoolis filoloogiadoktori kraadi väitekirjaga „Studies on Quantity and Stress in Estonian" („Eesti keele välte- ja rõhu-uuringud"). Küberneetika Instituudis osales ta siis rahvusvahelises projektis „BABEL – a Multilanguage Database" (mille tulemusel valmis CD-l eesti keele foneetika andmebaas ja eesti keele foneetika lühiülevaade) ning Eesti riiklikes programmides („Eesti keele häälikumallid", „Ontoloogiale orienteeritud programmeerimine").

Arvo Eek ei olnud mitte ainult uurija, vaid ka õpetaja. 1970. aastatel luges ta üld- ja eesti foneetika kursusi Tartu Ülikoolis. Ta õpetas foneetikat ka Tallinna Pedagoogilises Instituudis ja Eesti Humanitaarinstituudis. 2000. aastate algusest, kui TÜ-s hakkasid toimuma üld- ja eesti foneetika seminarid, oli ta seal ikka väga oodatud külaline, kellega sai arutleda erinevate foneetikateemade, eriti aga väldetega seotud küsimuste üle.

Oma pika teadlastee jooksul avaldas Arvo Eek üle 70 artikli, milles käsitles

mitmekülgselt eesti keele häälikute (vokaalide, sonoorsete konsonantide, klusiilide, nasalisatsiooni, palatalisatsiooni), väldete ja rõhu foneetika (artikulatsiooni, akustika, taju) ja fonoloogiaga seotud küsimusi. Keskseks uurimisteemaks võiks siiski pidada eesti keele väldetega seotud probleemide (kestuse, kestussuhete, põhitooni, rõhu, vältetaju) uurimist. Aga et eesti keeles on segmentaal- ja suprasegmentaalfoneemid omavahel nii tihedalt seotud, ei saagi ilmselt üht ilma teiseta käsitleda. Viimane pikem kvantiteediteemaline artikkel „Foneetilisi katseid ja arutlusi kvantiteedi alal I–II" ilmus Arvo Eegilt koostöös Einar Meistriga Keeles ja Kirjanduses (2003, nr 11–12, 2004, nr 4–5). Selles on käsitletud häälikukestusi mõjutavaid tegureid (sõna positsioon lauses, sõna rõhulisus, tempo) ning välte, silbi ja takti küsimusi foneetiliselt ja fonoloogiliselt. Uurimuses saadud tulemused täiendavad varasemaid teadmisi eesti keele vältetajust, mis ei olene mitte ainult silbisuhete tajumisest takti sees, vaid ka naaberhäälikute omavaheliste kestussuhete tajust.

Viimased aastad pühendus Arvo Eek eesti keele foneetika süvaõpiku kirjutamisele. Kaua aega kaalus ja arutles ta, millest peaks õpikus alustama – kas prosoodiast või häälikusüsteemist –, sest tundus, et eesti häälikusüsteemi ei saa mõista ilma eelnevate teadmisteta prosoodiast. Lõpuks otsustas ta siiski järgida foneetikaõpikute traditsioonilist ülesehitust ehk alustada häälikutest. 2008. aastal ilmuski õpiku „Eesti keele foneetika" esimene osa, milles on sissejuhatus foneetikasse ning eesti keele vokaalisüsteemi käsitlus (muidugi leiab juba sealt viiteid ka väldetele). Eelmise eesti foneetika õpiku avaldamisest (Paul Ariste „Eesti foneetika", 1946 ning illustratsioonidega „Eesti keele foneetika", 1953) oli selleks hetkeks möödunud üle viiekümne aasta. Nii et uue õpiku esimese osa ilmumine oli rõõmustav sündmus – seda nii autorile endale, kolleegidele kui ka foneetikahuvilistele lugejatele. Õpikust paistavad silma Arvo Eegi põhjalikkus (tema enda mitmekülgne uurimistöö, kursis olemine nii Eesti kui ka maailma teiste uurijate töödega), täpsus, loogilisus, mitmekülgsus (huvi mitte ainult eesti kirjakeele, vaid ka murrete foneetika vastu). Vokaalisüsteemi on käsitletud süviti, pöörates tähelepanu nii vokaalide transkribeerimisele, artikulatsioonile, akustikale, tajule kui ka fonoloogiale. Kui Arvo Eek samal aastal haigestus, oli ta põhiliseks sooviks õpiku kirjutamisega veel võimalikult kaugele jõuda. Hoolimata raskest haigusest töötas ta sihikindlalt edasi õpiku teise osa käsikirjaga, millest suur osa ka valmis sai, kuid lõpuks katkestas surm selle töö.

Arvo Eegi väga viljakas töö eesti foneetikas jääb püsima nagu ka meie tänulikkus selle eest.

PIRE TERAS